

mutandis, een kritischer en meer afstandige relatie tot de beschreven werkelijkheid dan de schrijver, alles overwogen, in staat is geweest te geven.

Desondanks dwingt de enorme prestatie die dit vierluik is, groot respect af en het verdient ten volle het eerbetoon van de luxueuze herdruk, zoals het Davidsfonds deze in een toegewijde tekstverzorging van Rudolf van de Perre heeft gebracht. Een monument, deels voor een te zelden belichte periode van de Vlaams-Belgische geschiedenis (waarvan het natuurlijk geen wetenschappelijk-betrouwbare weergave wil zijn), deels vooral voor een schrijver die zijn talenten zonder zelfverloochening dienstbaar heeft willen maken aan de bronnen van zijn bestaan. Om op dit laatste de nadruk te leggen heeft de uitgever aan de cassette nog een vijfde deel toegevoegd, namelijk Demedts' *Verzamelde gedichten*. Dat is terecht om de gedichten zelf, die weliswaar, zoals over het geheel genomen bij Demedts het geval is, formeel niet de sterkste kant van zijn werk vormen, maar waarvan de dichterlijke aandrift overtuigend zijn primaire inspiratie blijkt; in zijn gedichten en hun toon komt zijn persoonlijkheid en zijn diepste wezen het zuiverst tot uiting. Daarom is het in zekere zin toch weer jammer dat de tekstverzorger, overigens uit respect voor de dichter, het juist heeft geoordeeld diens eigen mening te moeten volgen, bij de eerste uitgave van de verzamelde gedichten in 1976, ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag, om van de beide eerste bundels maar een klein aantal verzen over te houden. Hij bewerkte die bovendien, veel later, dusdanig dat ze inderdaad 'onherkenbaar' zijn geworden en met hun oorsprong weinig meer gemeen hebben. Demedts heeft in zijn autobiografie, *De tijd van gisteren* (1966) gesteld dat hij zijn schrijverstaak zag als het geven van een getuigenis 'die mij opheldering verschaft over het vanwaar en waartoe van ons bestaan'. Het is waar dat de literatuur een dergelijke getuigenis geeft, maar wat mij, bij alle sympathie voor de auteur en zijn werk, een beetje verbaast en zelfs teleurstelt, is dat Demedts zoveel bewuste betekenis heeft willen geven aan wat, bij iemand zo zonder ijdelheid en zelfverheffing als hij, spontaan en haast van nature geneigd was zichzelf te zijn.

Pierre H. Dubois

ANDRÉ DEMEDTS, *De eer van ons volk en Verzamelde gedichten*, Davidsfonds / Clauwaert, Leuven, 1995.

Het leven van Herman Heijermans

Volgens Victoria Glendinning, de biografe van Rebecca West, is het de droom van menig biograaf om een biografie te schrijven die, qua spanning en amusementswaarde, de roman benadert en toch niets bevat dat niet door documenten of andere bewijsmateriaal kan worden gedekt. Ook mag er niets van enige betekenis uit worden weggelaten, hoe storend dat in artistiek opzicht ook mag zijn. Wie ooit een biografie heeft geschreven, weet dat Glendinning met haar uitspraak de kern formuleert waar het bij de vormgeving van een biografie om draait. Hoe weerbarstig kan het materiaal soms zijn waaruit de biograaf moet putten bij het vertellen van een levensverhaal! De verleiding is dan groot om feiten weg te laten of te veranderen, opdat de spanningsboog zo fraai mogelijk wordt.

Wie de biografie van Herman Heijermans door Hans Goedkoop leest, zal moeten concluderen dat hier sprake is van een goed geschreven biografie, die zoveel mogelijk

recht doet aan de feiten. Direct in het begin al van het boek merkt de lezer dat deze biograaf geen gewone biografie wil maken. Met veel schwing laat hij de lezer het ogenblik meemaken dat er een foto van de familie Heijermans wordt genomen ter gelegenheid van de zilveren bruiloft van de ouders van Herman. Deze fotosessie, die werkelijk heeft plaats gevonden, geeft hem de gelegenheid om wat gegevens over deze ouders te vertellen. In het tweede hoofdstuk volgt een uitvoerige beschrijving van het menu bij deze bruiloft. Gerechten op het menu geven Goedkoop de mogelijkheid associërenderwijs het joods-liberale milieu te beschrijven, waarin Herman Heijermans opgroeide. Pas in het derde hoofdstuk wordt de vertelwijze wat 'gewoner' en wordt de chronologie meer in acht genomen.

De voordelen van dit begin zijn evident; de verraste lezer zit meteen midden in het leven. Terwijl hij een lange genealogische verhandeling verwachtte zoals gebruikelijk is bij een biografie, maakt hij van dichtbij een fotosessie en een diner mee en leert op die manier de familie kennen. Wie aan een traditionele biografie gewend is, zal misschien even moeten wennen aan zo'n begin.

Goedkoop volgt Heijermans van heel nabij. Evenals bij een roman is ook bij een biografie het point of view van waaruit de werkelijk-

Herman Heijermans (1864-1924).

heid van een leven verteld wordt van het grootste belang. Beschrijven we die werkelijkheid vanuit de gebiografeerde, of vanuit personen uit zijn omgeving? Hoe vaak mengt zich de biograaf-verteller met zijn commentaar in het verhaal? Ik denk dat voor de meest ideale beeldvorming over een leven een combinatie van perspectieven de meest optimale is; de biografie wordt op die manier een polyfonie en de werkelijkheid van het leven meer gelaagd.

Het verrassende nu bij deze biografie is dat de biograaf de werkelijkheid vooral vanuit de gebiografeerde ziet. De voordelen van zo'n personale vertelwijze zijn dat de lezer meer betrokken raakt bij het wel en wee van Heijermans dan wanneer de keurende biograafverteller permanent aan het woord zou zijn geweest.

Zo brengt Goedkoop ons heel dichtbij de dramatische avond in 1890, toen het Heijermans duidelijk werd dat hij als zakenman in oude metalen en lompen failliet was en met een grote schuld was opgezadeld. Zijn hele leven zou verder getekend worden door deze financiële ramp.

Heel dichtbij brengt Goedkoop de lezer ook bij de avond, waarop Heijermans Marie Peers ontmoet, een mooie soubrette bij het variété, zijn latere vrouw. Zo begint de beschrijving van die avond als volgt: 'Een lauwe avond, laat in de zomer van 1895. Aan de kassa van Frascati, Prot, een zaal in Franse stijl aan de Plantage Middenlaan, stond Leo de Leeuwe om een uur of acht, naar zijn herinnering, te keuvelen met de bureaulist.' De biograaf heeft maar een beperkt aantal feiten over die avond ter beschikking. Heijermans heeft die ontmoeting echter kort daarna in fictie omgezet. Goedkoop gebruikt die fictie om het verhaal van die avond te voltooien en weet aannemelijk te maken dat Heijermans hier en daar in zijn fictie de werkelijkheid naar zijn hand heeft gezet.

Rond 1900 is Heijermans alom bekend als socialistisch toneelschrijver. Als socialist kreeg hij vooral bekendheid doordat hij redacteur was van het tijdschrift *De Jonge Gids*. Daarin probeerde hij een ander geluid te laten horen dan dat van de 'burgerlijke', socialistische intellectuelen Gorter en Henriëtte Roland Holst. Heijermans wilde ook een stem zijn voor de proletariërs.

Goedkoop geeft een levendig verslag van Heijermans carrière als socialistisch toneelschrijver. Hij had wat mij betreft wat meer de maatschappelijke, literaire en culturele context kunnen aangeven, waarbinnen die carrière zich voltrok. Verder had ik graag een uitvoeriger analyse willen hebben van de toneelschrijfkunst van Heijermans.

Heijermans leven verliep zeer chaotisch. Zijn grote schulden dwongen hem permanent te improviseren. Hoe kon hij, met die financiële beperkingen, als socialist,

toneelleider en kunstenaar integer blijven? Hij, die zo graag zijn stem wilde laten horen voor de arbeider, was zich ervan bewust dat hij zich meer en meer in de richting van de burgerij bewoog.

Wat dreef Heijermans precies? Het is moeilijk een kern te ontwarren in zijn chaotische leven. Goedkoop onthoudt zich van een definitief oordeel over Heijermans' persoonlijkheid. Niet voor niets geeft hij aan zijn biografie de vrij vage titel *Geluk* mee.

Intrigerend is het om te lezen hoe de jood Heijermans ten opzichte van het jodendom stond. Een hoofdstuk in de biografie heeft de provocerende titel 'Een gezonde antisemiet'. In het drama *Ghetto* en de novelle *Sabbath* spuit Heijermans heftige kritiek op het jodendom. Die kritiek is onlosmakelijk met het socialisme verbonden. De socialist Heijermans ziet in de jood de kapitalist of de armzalige, onderworpen proletariër van de Jodenhoek, een gevangene van de traditie, een door geslachtsdrift ontaarde mens. Maar de jood zal hier bovendien kunnen stijgen, predikte Heijermans, indien hij in de lijn van de evolutie van de mens voor het socialisme kiest.

Graag had ik als lezer wat meer informatie gehad over het opmerkelijke standpunt dat Heijermans inneemt ten opzichte van de clichés van de jood en wat dat psychologisch voor hem betekende.

Ik denk dat Heijermans met zijn oordeel over joden ook elementen in zichzelf beoordeelt en veroordeelt. Hij leed blijkbaar aan zelfhaat. Het lijkt erop dat hij zelfdestructie noodzakelijk achtte om een beter mens te worden. Op een der laatste bladzijden van zijn biografie stelt Goedkoop vast dat in de kant-en-klare helden van zijn drama's en romans een vreemde, zwarte kant zit verborgen. De helden zijn blind voor de gevolgen van hun doen en laten; ze vernietigden in hun verlangen naar geluk juist het geluk dat ze bezaten. Volgens Goedkoop was die zwarte kant in zijn werk geslopen zonder dat Heijermans het beseftte.

Niet alleen psychologisch maar ook sociaal was Heijermans niet eenduidig. Hij wilde als kunstenaar leven, wilde als socialist gelijk aan de arbeider zijn, maar geneerde zich niet om tijdens zijn jaren in Berlijn als de eerste de beste bourgeois in een luxueus huis te wonen en als een patser te leven. Altijd was er het geldgebrek, waardoor hij allerlei compromissen moest doen als broodschrijver, zichzelf niet kon zijn en allerlei problemen had met zijn uitgevers.

Goedkoop gaat jammer genoeg maar kort in op de moeizame relatie van Heijermans met zijn vele uitgevers, terwijl zich toch onder andere in de Bibliotheek van de Koninklijke Vereeniging van de Belangen des Boekhandels interessant materiaal bevindt. Dat materiaal had niet alleen meer inzicht kunnen geven in de schulden van Heijermans maar ook in de oplagecijfers van zijn boeken. Uitgevers waren in Heijermans ogen uitbuitende kapitalisten, die men beter kon wantrouwen.

Goedkoop weet met rake zinnen en met mooi gekozen passages de treurige laatste jaren van Heijermans neer te zetten. De pijnlijke verwijdering van zijn eerste vrouw, het altijd voortdurende getob als theaterdirecteur, zijn lijden aan tongkanker en tenslotte het sterfbed en de begrafenis, het wordt allemaal met vaardige pen beschreven.

Eindelijk hebben we een biografie over een van de beste toneelschrijvers van Nederland! Toen ik na het lezen van deze biografie de dunderukeditie van Heijermans' werk in handen nam, viel me weer op hoe vaardig zijn stukken geschreven zijn. De vraag alleen is of zijn stukken met de soms zeer expliciete, socialistische strekking nog vaak opgevoerd zullen worden. Mijn conclusie na het lezen van deze knappe biografie is, dat er van Goedkoop als biograaf nog veel te verwachten valt. Ik ben zeer benieuwd naar zijn volgende biografie over Renate Rubinstein, een schrijfster, die door de bijzondere aard van haar werk en incidentrijk leven weer een heel andere benadering zal vereisen.

Jan Fontijn

HANS GOEDKOOP, *Geluk. Het leven van Herman Heijermans*, Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam-Antwerpen, 1996, 556 p.

Stadsgedachten van een zondagskind over *Miniem gebaar* van Peter van Lier